

BARTIN KADINLAR (GARILA) PAZARI*

Doç. Dr. Mustafa HİZMETLİ

Bartın Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

mhizmetli@bartin.edu.tr

Özet: Pazarlar, geçmişten günümüze değin toplumsal yaşamın önemli bir unsuru olmayı sürdürmektedir. Yerleşme sisteminde farklı kademelerde ortaya çıkan haftalık pazarlar, farklı amaçlara hizmet etmekte; dolayısıyla farklı işlevlere sahip olabilmektedirler. İstihdam, ucuzluk, sosyal etkileşim, statü sergileme fırsatı bu işlevler arasında yer almaktadır. Buradan hareketle Bartın ilinin yer aldığı batı Karadeniz bölgesinde birçok yerleşim biriminde kadınların satıcı olduğu pazarların haftanın belirli günlerinde kurulduğu görülmektedir.

İşte bu çalışmada; Bartın'da bir asırdan fazla bir süredir kadınlar tarafından kurulan bir Pazar olan Kadınlar Pazarının ismi, kuruluşu, gelişimi ile şehrin sosyoekonomik ve kültürel hayatındaki yeri ve önemi üzerinde durulmuş olup, şehrin ismi ve tarihi gelişimi konusunda da bilgi verilmektedir..

Anahtar Sözcükler: Bartın, Kadınlar Pazarı, Pazar, Ticaret, Şehir.

BARTIN LADIES' BAZAAR (GARILA BAZAAR)

Abstract: This study deals with weekly Ladies' Bazaar which held on a hundred year in Bartın, it's name, establishment, development, hereby the affects of this bazaar on the city's social-economic and cultural life. The name of Bartın and historical development are mentioned in this study.

Key Words: Bartın, Ladies' Bazaar, Market, Trade, City..

1. GİRİŞ

İsimleri tüketimle nerdeyse özdeş hale gelmiş olan kadınların ismiyle anılan bir pazarın varlığı ilk bakışta çoğumuza şaşırtıcı gelebilir. Ancak ülkemizin birçok yöresinde kadınların doğrudan üretime ve ekonomiye katıldıklarını gösteren pek çok örnek vardır. Özellikle Karadeniz bölgesinde kadınlar evin geçimini ve ekonomisini nerdeyse tek başlarına üstlenmişlerdir. Bartın ilinin yer aldığı batı Karadeniz bölgesinde birçok yerleşim biriminde kadınların satıcı olduğu pazarların haftanın belirli günlerinde kurulduğu görülmektedir. (Bartın için hem tarih hem de kültür noktasında önemli bir değer olan ve bugün hala varlığını devam ettiren Kadınlar – Gala – Pazarı hakkında bilgi vermeden önce ise Bartın'ın isminin anlamından ve buradaki yerleşimin tarihinden söz etmek konuyu daha da anlamlı kılmak adına uygun olacaktır.) Biz bu çalışmada

* *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın*, Editör: Mustafa Hizmetli, Bartın, 2014 künyeli eserde yer alan bu makalenin, derginin kapak konusuyla olan ilgisi dolayısıyla burada da yayınlanması uygun görülmüştür.

Bartın Kadınlar pazarını ele alacağız. Öncelikle Bartın'ın isminin anlamından ve buradaki yerleşimin tarihinden söz ederek konuya girmemiz uygun olacaktır.

Bartın şehri ismini içinden geçen çayın Latince adı olan Parthenios'tan almıştır. Adı geçen çayın Karadeniz'e ulaştığı yerin 11 km güneydoğusunda kurulan Bartın'ın (Parthenia) ilk çağlardan beri bir yerleşim yeri olduğu biliniyor (bilinmektedir). Şehir merkezinin üç tarafının sularla çevrili olması burayı hem bölgenin hem de Türkiye'nin tek nehir limanı haline getirmiştir. Osmanlı idari teşkilatında Bolu sancağı içinde yer alan Bartın önceleri çevre halkının alışveriş yaptığı bir Pazar yeri olarak gelişmiştir. XVII yüzyılda buradan geçen Evliya Çelebi, Bartın Çayı ağzında kalyonlar yapıldığını ve buradan gemilerle İstanbul'a ve başka yerlere gemilerle kereste başta olmak üzere bazı ticari emtianın gönderildiğini yazmıştır (Tuncel, 1992; 87-89). 1737'de Atlas adlı bir eser yazan Uluslu İbrahim Hamdi de şehirde gemi yapımının geliştirdiği sanat dalları olarak ip, halat ve makara imalinden söz ediyor (etmektedir) (Tuncel, 1992; 87-89).

XVIII. Yüzyılda her cumartesi Pazar kurulan Bartın, gelirinin önemli kısmını pazarcılıktan sağlıyordu. Ticari sınırları Safranbolu, Eflani ve Ulus'a kadar uzanan pazarda başlıcaları; çamaşır, çıra, keten tohumu, pestil, ceviz, yağ, keten ipliği, astar ve kereste olmak üzere çeşitli mallar alınıp satılıyordu. Osmanlı döneminde gemi inşası yapılan yerler arasında Bartın'ın da bulunduğu ve 1827 yılında Korvet adı verilen savaş gemilerinden birinin inşa edilerek İstanbul'a gönderildiği biliniyor. Donanmanın kendir bezi ihtiyacının bir bölümü de buradan karşılanıyordu. 1867 yılında ilçe olması Bartın'da belediye teşkilatının kurulmasını hızlandırmış, 1876'da belediye teşkilatı kurulan şehrin nüfusu artmış, İstanbul'a düzenli vapur seferleri başlamıştı. Aynı dönemde Bartın'ın ticaretinde önemli yeri olan kereste ve yumurta gemilerle çeşitli bölgelere naklediliyordu. 1870 yılında Bartın ülke dışına ilk yumurta ihracını gerçekleştirir. XX. Yüzyılın başlarında da gemi inşa yeri ve ticaret merkezi olarak önemini koruyan Bartın'da 1906-1907 yıllarında Almanya gibi Avrupa ülkelerine yapılan yumurta ihracatı 1940 yılına kadar devam etmiştir. Bartın iskelesinden bir süre daha İstanbul'a yumurta gönderilmeye devam etmiştir. 1924 yılında Zonguldak iline bağlı bir ilçe olan Bartın 1991 yılında ise 30.000 nüfuslu bir il olmuştur (Tuncel, 1992; 87-89).

Öncelikle bu pazarın ismi üzerinde durmak gerekiyor. Bartın'da kadınlar pazarına verilen isimler arasında Galla bazarı, Garıla pazarı ve Aşıklar pazarı bulunmaktadır. Bu isimlerin kökeni ve pazarın tarihi gelişimi konusunda Bartın tarihi hakkında kendi çabasıyla bir takım araştırmalar yapmış yerel bir tarihçi olan Nihat Şivet (dipnot verilip kendisi hakkında bilgi verilebilir) beyefendiyle görüştük. Ona göre, pazarın adında yer alan Galla ve Garıla isimleri karılar isminden bozmadır. Kendisi, bugün kaba bir söz olan karı sözünün seksen yıl önce böyle anlaşılmadığını,

bugünkü hanım, eşim, hayat arkadaşım ifadelerinin yerine kullanıldığını ifade ediyor. Bekâr kadına kız, evli ise karı dendiğini ve bunun kabalık olarak anlaşılmadığını belirtiyor. Ancak bugün bu pazara galla pazarı diyen kalmamıştır (Nihat Şivet, 2013). Şivet, Aşıklar pazarı isminin ise bu pazarın kurucusu olan Aşık Hasan'dan geldiğini söylüyor. Rivayete göre ilk Pazar bugün Dervişoğlu Sinemasının bulunduğu caddede (ki şimdiki adı Kavaklık – Dervişoğlu Caddesi) Aşık Hasan namı kişi tarafından evi ve dükkanlarının bulunduğu yerde kurulmuştur. Zengin ve hatırlı bir kişi olan Aşık Hasan, Salı ve Cuma günleri davul çaldırarak alıcı ve satıcı kadınları burada toplamak istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. Lakabının bildiğimiz anlamda aşkla ilgili olmadığı, varlığını aştığını ve taşıdığını ifade etmek için verildiği anlaşılıyor. Yine aynı rivayete göre, uzun yıllar sonra belediye pazarın daha merkezi bir yerde olmasını istemiş, bu yüzden de Pazar o dönemde meyhane aralığı adı verilen şimdiki Şadırvan'dan Adliye'ye giden sokakta kurulmuştur. O zaman bu sokağın Cumhuriyet Caddesine kadar uzandığı belirtiliyor. Zaman içinde artan ihtiyaçları karşılaması dolayısıyla yetersiz ve dar gelen pazar, o zaman şimdiki Cumhuriyet Caddesinde bulunan Cezaevi'nden Asma'ya giden yola kadar uzatılmıştı. Daha önce üstü açık olarak kurulan pazara belediye tarafından cezaevinin duvarına bitişik yüz elli metre kadar örtülü alan yapılmıştır. İlerleyen zaman içerisinde belediye tarafından şimdiki kapalı alan istimlak edilmiş, ayrıca manavların pazarı olarak da iç kesimin açıldığı anlaşılıyor. O dönemde ulaşım imkânlarının kısıtlılığı dolayısıyla köylülerin küfe ve sepetlerle taze getirdiği meyve ve sebzeler manavlarınkinden daha taze olduğundan tercih ediliyordu. Yine o zamana mahsus bir durum olarak pazarda yalnız kadınların görüldüğü, erkeklerin ise işinde gücünde olduğu için gelmediği anlatılıyor. Bugün ise burası -her ne kadar kadınlar çoğunlukta ise de- karma bir pazar haline gelmiştir.

Bir başka yerel tarihçi olan ve Bartın tarihiyle alakalı derleme niteliğinde yayınlanmış bir kitabı da bulunan Erkan Aşçıoğlu ise pazarın tarihini 100 yıl öncesine götürmektedir (Erkan Aşçıoğlu, 2013). Ona göre, belediye tarafından kurulan pazar yerinin kapanmasından sonra halen Alpaslan Sinemasının bulunduğu cadde üzerinde yeni pazar kurulmuştu. O yıllarda Yalı Mevkii boyunca inşa edilmiş olan dükkânlarda ahşap gemilere malzeme satıldığı biliniyor. Bu pazar zaman içinde o sokakta bulunan eski bir Bartınlı ailenin evinin orada olması nedeniyle o ailenin lakabı ile anıldı ve Aşık Pazarı adını aldı. Pazar Yukarı Camiinin oraya kadar devam etti. Daha yeni yıllara gelindiğinde pazar halen Davut Fırıncıoğlu Caddesi denilen (Cumhuriyet meydanının oradaki cadde) yerde kuruldu. Erkan Aşçıoğlu, bu Pazarın köylerden gelen halk şairlerinin ve aşıkların şiirlerini ve türkülerini okudukları yer olması nedeniyle "Aşıklar Pazarı" diye anıldığını, ancak kötü bir benzetme yapılarak pazarın sevgili anlamındaki aşıklar ismiyle tanıtılmak istenildiğini söylüyor (Erkan Aşçıoğlu, 2013).

Burada bir parantez açarak önemli bir hususa değinmek yerinde olacaktır. Her iki Bartınlının da Kadınlar pazarının sevgililer anlamında aşıklar pazarı ismiyle tanınmasından rahatsız oldukları, bunun da temelde şehirdeki bu konudaki duyarlılığı yansıttığı anlaşılıyor (Şivet, 2013; Aşçıoğlu, 2013). Gerçekten de Bartın halkı bu pazar yoluyla şehirlerinin tanınmasından ne kadar memnunsa, bilhassa medya tarafından pazarda alışveriş yaparak evlerinin geçimine ve Bartın ekonomisine katkıda bulunma çabasındaki kadınların bu şekilde olumsuz etiketlenmesinden de o ölçüde rahatsızlık duymaktadır. Dileğimiz medyanın bu duyarlılığı dikkate alarak en azından bundan sonra söz konusu pazarla ilgili yapılacak yayınlarda magazin haberiyle tiraj/reyting yapmak yerine objektif ve duyarlı habercilik ilkelerine bağlı kalarak kamuyu bilgilendirici haber yapma yoluna gitmesidir.

Pazarın ismi ve ilk kuruluşuyla ilgili olarak her iki kaynak kişi de kadınlar pazarının şimdiki sinemanın bulunduğu yerde kurulduğunda hem fikirdirler. Ancak kurucusu konusunda daha yaşlı olması dolayısıyla olayı daha iyi bildiği anlaşılan Nihat Şivet'in verdiği bilgilerin daha doğru olduğu kanısındayız. Bu yüzden de pazarın Aşık Hasan isimli şahıs tarafından kurulup geliştirildiğini söylememiz mümkündür. İsmiyle ilgili diğer yakıştırmaların ise Kadınlar pazarının varlığını ve sosyoekonomik katkılarını gölgeleyecek önemde olmadığı görüşündeyiz.

Pazarın kuruluşunu hazırlayan sebeplerin başında Bartın ve çevre köy-kasabaların halkının Osmanlı döneminden itibaren muhtelif dönemlerde kıtlık, yoksulluk dönemleri yaşaması ve bunun sonucu çeşitli sıkıntılara katlanması sayılabilir. Erkeklerin işsizlik dolayısıyla evinden ayrılıp dağlarda orman ve ağaç işleriyle uğraşması sonucu ev işleri yanında bahçe ve tarla işlerini de üstlenen Türk kadını zorluklara yenilmeden ve kimseye boyun eğmeden yaşama mücadelesi içerisine girmiştir. Bu sebepler sonucu Bartın kadını ürettiğini kendisi aracısız satmak üzere evinin ihtiyacından artan ürünlerle doldurduğu küfesini sırtladığı gibi en yakın pazarı aramak üzere yollara düşmüştür. Özellikle çevre kasaba ve köylerde yaşayan ve kocası gurbette olduğundan evinin her türlü yükü sırtına binmiş olan ev kadınlarının çoğalmasıyla mahalle aralarında satış yapanların sayısında bir artış gözlenmiştir. Hükümet tarafından 1930'lu yılların sonunda Bartın'da başlatılan mükellefiyetlik (madenkeşlik) uygulamasıyla köy muhtarlıklarının belirlediği kişilerin Zonguldak maden ocaklarında çalışmaya başlaması yüzünden evinden, köyünden ayrılan aile reislerinin işlerini ev hanımları üstlendiğinden kadınlar pazarı da işlevini sürdürmüştür (Çilsüleymanoğlu, 1996; 445). Bartın mahallelerinde sırtında küfelerle satış yapan kadınların durumunu değerlendiren Belediye Meclisi bir karar alarak onların sıkıntılarını gidermeyi ve bir Pazar kurarak bu alışverişlerine belirli bir düzen vermeyi amaçlamıştı.

“9 Haziran 1321 (1905) tarihli bir kararıyla Belediye Meclisi “kadınlar için Pazar yeri olmadığından dolayı sokak ve mahallâtda gezmeye mecbur kalmaları dolayısıyla âdab-ı İslâmiyeyi muhafaza bakımından bir kadın Pazar yeri düşünülmemekte iken Fırıncioğlu Ömer Efendi’nin mutasarrıfı olduğu Dalyanoğlu arsası denmekle maruf arsayı parasız belediyeye vereceğine dair vakii olan müracaatı üzerine...” burada kadınlar pazarı kurulmasını kabul etmiştir. Bu Pazar her nedense devam ettirilememiş ve belediye Meclisi 1322 (1906) tarihinde Pazar yerindeki barakaların bozulmasına karar vermiştir (Samancıoğlu, 1954; 43-44; Çilsüleymanoğlu, 1996; 446).

Pazarın işlemeyerek kısa sürede kapanmasında pazar yerinin o zamanki şehir merkezinin dışında kalması, hayvan bağlayacak yerlerin bulunmaması (Aşçıoğlu, 2011; 165) gibi gerekçeler gösterilmekle birlikte bu değerlendirmenin bazı noktalarda eksiklikleri bulunduğu kanısındayız. İlk olarak pazarcıların hayvanlarıyla pazara geldiklerine dair elimizde bilgi bulunmadığı gibi, gördüğümüz Sayın Nihat Şivet de kadınların pazara yürüyerek geldiklerini önemle belirtmiştir. Pazarın işlememesinde şehrin ticari merkezinin zaman içerisinde değişmesinin ve bu nedenle kapanan pazar yerinin insanların uğrak yerlerinin dışında kalmasının bu gelişmede etkili olduğunu düşünmenin daha gerçekçi olduğu inancındayız. İnsanlar şehrin bir yerinin pazar olmasında uzlaştıklarında uygun bir yer ise burada mutlaka pazar kurulmaktadır. Bunun en açık örneği kapanan pazar yerinin yakınında bulunan Kavaklı’da bugün hala kadınların küçük bir pazar kurmaya devam etmesidir. Nitekim Kadınlar pazarı da bugünkü yerine gelinceye kadar şehir içinde birkaç yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Bunda artan nüfus ve ihtiyaçlara paralel olarak pazarın da gelişip büyümesi en önemli rolü oynamıştır. Bunun sonucunda ilk olarak Yukarı Çarşı’da İskele Caddesi’nin başında kurulan pazar sonraları Asma Caddesi’nin başında Hükümet konağı istikametinde uzanan yol (şimdiki Davut Fırıncioğlu Caddesi) üzerinde kurulmaya başlamış ve burada varlığını devam ettirmiştir. Salı ve Cuma günleri köylerinden küfelerle getirdikleri ürünlerini bu pazarda satabildikleri gibi, aynı günlerde kamyonlara yükleyerek Çarşamba ve cumartesi günleri Pazar kurulan Zonguldak’a da gönderebiliyordu. Yine çarşambaları sabah erken Kemerköprü’den kalkan otobüslerle taze sebzelerini küfelerle, günlük yoğurtlarını bakraçlarla Zonguldak’a gönderen kadınlar, akşam geri dönen otobüslerden boş küfe ve bakraçlarını alıp köyelerine dönerlerdi (Çilsüleymanoğlu, 1996; 446).

Pazara gelen kadınların yöresel giysiler giydikleri biliniyor. Genelde yaşlı kadınların yazma denen büyükçe örtüler, genç kızlar tülbent gibi allı güllü şeyler kullandıkları naklediliyor. Kadınların pazara gelirken temiz ve düzgün giyinmeye özen göstermeleri, kızlarını yanlarında getirmeleri medya ve şehrin sosyal dokusunu tanımayan kişiler tarafından bu pazarın insanların

eşlerini beğendikleri mekanlar olarak tasvir edilip tanıtılması sonucunu doğurmuştur. Kadınlar pazarından söz eden Bartınlı yazarların ittifakla bu hususun yanlışlığı üzerinde durmaları, Bartın halkının bu olumsuz nitelemeye gösterdiği tepkinin ve duyulan rahatsızlığın bir ifadesi olarak görülmelidir. Medyanın bu şehirdeki pazara ilgi göstermesi ve burayla ilgili haber yapması şehrin turizmine katkısı bakımından önemli olmakla beraber burada haberde objektiflik ve kamu yararının gözetilmesine itina edilmesinde sayısız yararlar bulunmaktadır.

Bugün otopark alanında kurulan Kadınlar pazarında kışın sayıları belli bir oranda azalan kadın pazarcılar kendi yetiştirdikleri sebze ve meyve gibi bitkisel ürünler ile süt, yoğurt, peynir, tereyağı gibi hayvansal ürünlerini Salı ve Cuma günleri pazarlamaya devam etmektedir. Halen şehirde bu pazarın yanı sıra dört Pazar daha kurulması bunlarda da satıcıların %85 ini kadınların oluşturması kadınların ve kadınların aktif oldukları pazarların Bartın ekonomisindeki yerini ve önemini açıkça göstermektedir (Aşçıoğlu, 2011; 165). Belediye yetkililerinden alınan bilgiye göre, pazara gelen satıcılardan küfe başına 50 kuruş işgaliye alınmaktadır. Buradan sağlanan toplam gelir yıllık 25.000 TL'dir. Bu durum kadınlar pazarının belediye için de önemli bir gelir kaynağı oluşturduğunu göstermektedir. Kadınlar Pazarı, Bartın'ın medyada gündeme gelmesini sağlayan önemli başlıklardan biri olup şehrin iç ve dış turizme yönelik tanıtımında önemli bir paya sahiptir.

Bartın Türkiye'nin içinden üç ırmak geçen nadir şehirlerinden biridir. Tarihi Cenevizlere kadar uzanan Fatih'in çeşm-i cihan olarak nitelediği Amasra bu ilimizin sınırları içerisinde. Yine bölgenin önemli kısmına hitap eden ve cazibe merkezi olmaya aday İnkumu Plajı da Bartın'dadır. Bartın'ın bu imkanları ve doğal zenginlikleri yerine sadece Kadınlar pazarıyla gündeme geliyor olması ülkemizde magazin amaçlı istismarın örneklerinden biri olup bir talihsizlik sayılmalıdır. Dileğimiz Bartın'ın yapılacak yeni çalışmalarla tarihi, turistik, sosyal ve kültürel zenginlikleriyle doğru bir şekilde tanıtılıp bölge ve ülke ekonomisinde hak ettiği yeri almasıdır.

KAYNAKLAR

- Aşçıoğlu, Erkan, (2011), *Bartın'da Tarih*, Sargın Ofset Matbaacılık, Bartın.
- Çilsüleymanoğlu, Selahattin, (1996), *Bartın Halk Kültürü*, C. I, Azim Kitabevi, Bartın,
- Erkan Aşçıoğlu ile yapılan görüşme*, 28.06.2013.
- Koday, Saliha ve Çelikoğlu, Şaban, (2011) "Geleneksel Alışveriş Mekanlarına Bir Örnek: Bartın Kadınlar Pazarı (Galla Bazarı)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2), s. 243-262.
- Nihat Şivet'le yapılan görüşme*, 28.06.2013.
- Samancıoğlu, Kemal, (1954), *Bartın Belediyesi ve Tarihçesi*, Bartın.
- Tuncel, Metin, (1992), "Bartın", *DİA*, c.V, 1992.

Resimler

